

BOLDOGÍTHAT-E A POLITIKA?*

A kormánypártra szavazás hatása az egyéni boldogságra

Patkós Veronika

(a Budapesti Corvinus Egyetem politikatudomány mesterszakának végzett hallgatója,
a Széchenyi István Szakkollégium senior tagja)

Vay-Farkas Eszter

(az Eötvös Lóránd Tudományegyetem survey-statisztika mesterszakának másodéves hallgatója,
a Széchenyi István Szakkollégium tagja)

ÖSSZEFOGLALÓ

A dolgozat azt vizsgálja, hogyan hat a politika az emberek személyes boldogságára. A dolgozat hipotézise szerint a kormánypártra szavazás szignifikánsan befolyásolja az egyének boldogságát. A hipotézist 2002 és 2010 között öt hullámban felmért magyarországi közvélemény-kutatási adatokon teszteli, többváltozós lineáris regressziós modell segítségével. Az empirikus adatelemzés során a dolgozat igazolja, hogy a kormánypártra szavazás pozitív irányú összefüggésben áll az egyéni boldogságszinttel. Az eredmények szerint a vizsgált időszakban az idő múlásával egyre erősebb hatása volt a kormánypártra szavazásnak az egyéni boldogságszintre. A dolgozat ezek alapján felhívja a figyelmet a napjainkban divatos expresszív szavazási elméleteknek azon hiányosságára, hogy csak a szavazás során bekövetkező hasznokat vizsgálják. Ezzel szemben úgy tűnik, a szavazás végeredménye évekkel később is képes befolyásolni az egyének szubjektív jóllétét.

Kulcsszavak: kormánypártra szavazás ■ boldogság ■ szubjektív jóllét ■ pártidentifikációs modell ■ racionális modell

BEVEZETÉS

„Végso soron a pártok mind egyformák. Akármelyik van kormányon, mindig ugyanaz történik.” Ilyen és ehhez hasonló kijelentésekkel számtalanszor szembeühetünk hétköznapi beszélgetéseink során, amik azt a hatást keltik, hogy a politika az emberektől távoli dolog, amely legfeljebb negatívan befolyásolja a hangulatukat. Leszámítva az esti híradó okozta bosszúságokat, valóban ne lenne hatása a politikának az emberek jóllétére?

* A tanulmány megírásához nyújtott segítségéért köszönettel tartozunk Papp Zsófiának, aki munkánk során nagyon sok hasznos tanáccsal látott el bennünket.

Dolgozatunkban arra a kérdésre keresünk választ, hogy mennyire befolyásolhatja a pártpreferencia az egyéni boldogságszintet, egészen pontosan azok az emberek, akik a legutóbbi választásokon saját bevallásuk szerint az aktuálisan kormányon lévő pártot támogatták, boldogabbak-e azoknál, akik valamelyik másik pártra szavaztak. Hipotézisünk, miszerint az emberek magától attól boldogabbak, hogy az a párt van kormányon, amelyikre ők szavaztak, valószínűtlennek tűnhet. Viszont ha arra gondolunk, hogy ez azt jelenti, hogy a legutóbbi választásokon az ő akaratuk teljesült, és ennek következtében évenként olyan emberek vezetik az országot, akiknek az értékrendjében, döntéseikben megbíznak, talán máris kevésbé hihetetlen a feltételezés. Feltevésünk alátámasztására többváltozós regressziós modellt használunk, melyet a European Social Survey adatbázisain tesztelünk.

Dolgozatunk első felében bemutatjuk a boldogságkutatás nemzetközi szakirodalmának legfőbb eddigi eredményeit, a témában született magyar kutatások következtetéseit, majd azokat az írásokat tekintjük át, amelyek valamilyen politikai összefüggésben vizsgálják az egyéni boldogságszintet. A második fejezetben röviden ismertetjük a racionális és pszichológiai megközelítésű választáselméletek fő modelljeit, a harmadikban pedig a magyar választópolgárok általános politikával kapcsolatos attitűdjeit. A negyedik fejezetben bemutatjuk az elemzés alapjául szolgáló adatbázist és az egyes változókat. Ezt követően elemezzük empirikus modellünket, végül összegezzük eredményeinket.

Eredményeink szerint az, hogy egy szavazó a kormánypártot támogatta a felmérést megelőző választásokon, szignifikánsan pozitív hatással van a boldogságszintjére, és ez a hatás évről évre erősödik. Ez alátámasztja azt az elképzelést, hogy Magyarországon a pártosság erősödött az utóbbi évek során.

NEMZETKÖZI BOLDOGSÁGKUTATÁSOK

Az a kérdés, hogy milyen tényezők befolyásolhatják a boldogságot, igen sok tudományterület képviselőjét foglalkoztatta, így a téma nemzetközi irodalma meglehetősen kiterjedt. A legfontosabb megközelítések közgazdaságtani, szociológiai és pszichológiai kiindulópontúak, amelyek a területnek megfelelően más-más tényezőt állítanak a középpontba a boldogság magyarázata során. A közgazdaságtani vizsgálatokban nagy szerepet kap a jövedelem, azon belül a családi összjövedelem és a személyes jövedelem hatása, illetve a jövedelem relatív változásai. A szociológiai megközelítésekben szintén hangsúlyt kap a jólét szubjektív érzékelése, míg a pszichológiai megközelítések a kulturális és a genetikai különbségeknek is nagy szerepet juttatnak.

A boldogságról alkotott elméletek jelenleg három fő csoportba sorolhatók: az összehasonlításra alapuló relatív megközelítések, a kulturális tényezőket hangsúlyozó elgondolások és a maslow-i szükségletelméletből kiinduló, úgy-

nevezett „élhetőségi elméletek” (*livability theory*). Ezek közül elsősorban az élhetőségi alkalmas arra, hogy politikai szempontokat is vizsgáljunk a kerekein belül (Radcliff, 2001).

A boldogságkutatások legidézettebb művei közé tartozik az Easterlin-paradoxon. Richard Easterlin arra az eredményre jutott, hogy hiába van egy országban növekedés, hiába nagyobb az emberek jövedelme, az nem növeli az átlagos boldogság szintjüket. Az ebből levonható következtetésekkel – a kritikák tükrében – viszont óvatosan kell bánnunk.

Ezek közül fontos megemlíteni Veenhoven (1991) kritikáját a részben Easterlin hatására népszerűvé váló relatív boldogság elképzelésekkel szemben. Veenhoven azt mutatja ki, hogy bár a környezetünkben élők életkörülményei, illetve saját korábbi lehetőségeink valóban lehetnek hatással a személyes elégedettségünkre, vannak olyan helyzetek, amelyekben gyakorlatilag lehetetlen boldognak tartanunk magunkat, hiába nem tapasztaltunk korábban jobbat, illetve hiába látjuk azt, hogy a körülöttünk élőknek esetleg még rosszabb a sora: ilyen állapotok a tartós éhezéssel járó szegénység, a háború és a társadalomból való kirekesztettség, izoláltság.

A relatív boldogság koncepciójával szemben Veenhoven további eredményei azt mutatják, hogy ha a boldogságra ható változók közül legalább néhány javul, az tartósan befolyásolja az egyén boldogság szintjét, tehát az egyén nem lesz kevésbé boldog attól, hogy „beleszokik a jóba”.

Veenhoven kutatásainak két igen fontos, a korábbi relatív boldogságelméletek által nem érintett eredménye mindenképpen van. Az egyik, hogy a boldogság nem relatív abban az értelemben, hogy az emberek hosszú távon is képesek értékelni a helyzetük javulását, nem pedig csak rövid távon, a közvetlenül megelőző időpillanathoz képest. A másik pedig, hogy a korábbi nélkülözések, rossz körülmények nem kedveznek a későbbiekben sem a boldogságnak. Veenhoven tehát kijelenti, hogy a boldogság nem relatív, de nekünk talán érdekesebb úgy fogalmaznunk, hogy nem olyan relatív, mint azt a korábbi szerzők valószínűsítették vagy állították.

Egészen más megközelítést használ Lykken és Tellegen (1996), akik ikrek körében folytattak kutatásokat. Eredményeik szerint a genetikai tényezők ugyanolyan mértékben befolyásolják a felnőttkori boldogság szintet, mint amekkora az egyéb, külső tényezők hatása. Ez alapján elfogadhatjuk, hogy a boldogságot befolyásoló tényezők egy jelentős részét nem tudjuk kérdőíves kutatásokkal mérni, hiszen azokkal a megkérdezettek maguk sem lehetnek tisztában.

A BOLDOGSÁGKUTATÁSOK MAGYAR NYELVŰ IRODALMA

A nemzetközi tudományos életben az első, boldogsággal kapcsolatos munkák évtizedekkel azelőtt jelentek meg, hogy Magyarországon a kérdést tanulmá-

nyozni kezdték volna. Az első ilyen témájú kutatásokra ugyanis csak jóval a rendszerváltás után, az ezredforduló környékén került sor.

A magyarországi közgazdaságtani boldogság-irodalom úttörője Lelkes Orsolya, az ő művei tekinthetők a téma első hazai empirikus megközelítésű tudományos munkáinak. Egyik tanulmányában (2002) azt vizsgálja, hogy milyen hatást gyakorolt a rendszerváltás a különböző társadalmi csoportok szubjektív elégedettségére, „jóllétére”. A rendszerváltás által okozott szabadságnövekedés hatását vizsgálta két addig háttérbe szorított csoportra, a vallásosakra és a vállalkozókra. Elemzése azt mutatja, hogy a két csoport közül az egyéni vállalkozók szubjektív jólléte számottevően javult a rendszerváltás után, míg a vallásosok boldogságfüggvénye időben meglehetősen stabil, és azt nem befolyásolta szignifikánsan a gazdasági átmenet. Lelkes a magyarországi mintán is bizonyítja azt a nemzetközi szakirodalomban közismert összefüggést, hogy a vallásosság mértéke pozitív kapcsolatban áll a boldogsággal.

A másik tanulmányában Lelkes (2003) a jövedelem és a boldogság összefüggéseit kísérli meg feltárni, egyéb tényezők hatásait is elemezve (kor, nem, munkaerő-piaci helyzet, vallásosság, családi állapot, etnikumhoz tartozás).¹ Lelkes arra a következtetésre jut, amelyre a jövedelem és a boldogság összefüggéseit kutató irodalom nagy része: a jövedelem növekedése pozitív összefüggésben van a boldogsággal, de az egyéb tényezők hatása sem hagyható figyelmen kívül a személyes jóllét vizsgálatakor. Lelkes elemzéseiben a boldogságot mint kardinális hasznosságot értelmezi, tehát hogy „*a válaszadók a válaszuk megfontolásakor az elégedettségi skáláról numerikus értelemben gondolkodnak, azaz az egyes értékek közötti távolságot egyenlőnek gondolják*”, illetve, hogy a kinyilvánított boldogság értékek az egyének között összehasonlíthatóak (2003: 387). Ezt a feltételezést Takács (2003) kifogásolja, Nagy (2006) pedig alapjaiban hibásnak tartja. Érvelésük egy létező módszertani problémára mutat rá, de nem igazolt, hogy a kifogásolt megközelítés a végső eredmények megbízhatóságára komoly negatív hatással lenne. Emellett egyes kvantitatív vizsgálati módszerek megkövetelik, hogy a kutató az elemzés során ezekkel az előfeltevésekkel éljen, ilyen például Lelkes lineáris regressziós elemzése is. Ennek megfelelően a továbbiakban elfogadjuk Lelkes megközelítését, és dolgozatunkban a boldogságot a kardinális hasznossághoz hasonlóknak tekintjük.

Lelkes tanulmánya, és annak a jövedelem és a boldogság összefüggéseiről szóló, részben ellentmondásos eredményei inspirálták a következő közgazdasági megközelítésű, boldogsággal kapcsolatos írást (Takács, 2003). A tanulmány a korábbi empirikus eredményeket ismertetve felhívja a figyelmet arra, hogy a második világháború óta a jövedelem világszerte többszörösére növekedett a fejlett ipari országokban, de az egyéni átlagos boldogságszint gyakorlatilag nem változott. Emellett bemutatja a pénz határhasznával kapcsolatos, a boldogságra vonatkozó eredményeket is, amelyek szerint a 10 000 dollár feletti

jövedelemmel rendelkezők körében a jövedelemnövekedés már nem okozza a szubjektív jóllét növekedését, sőt, esetleg negatív hatással is lehet.

Ezek mellett fontos megemlíteni Gebauer (2007) tanulmányát is, aki áttekinti a boldogság okairól, a boldogságot befolyásoló tényezőkről szóló nemzetközi szakirodalmat, és ezekről ad kimerítő összefoglalást. Az általa leírt tényezők között szerepel a fizetett munkavégzés és a munkanélküliség, az egészség, az iskolázottság, a bizalom, a kor, a szabadidős tevékenységek végzése és a közösségbe járás, a genetikai tényezők, a lakóhelyül szolgáló ország politikai és társadalmi szabadságának szintje és az országon belüli társadalmi egyenlőtlenség mértéke. Elemzésünk során érdemesnek láttuk vizsgálni a fenti változók többségét, kivéve a kérdőívesen nem mérhető genetikai tényezők, és az egy országra vonatkozó kutatás során nem vizsgálható változók, a politikai szabadság és társadalmi egyenlőtlenség hatását.

POLITIKA ÉS BOLDOGSÁG – KORÁBBI KUTATÁSOK EREDMÉNYEI

Évről évre egyre több tanulmány születik arról, hogy milyen, korábban még nem vizsgált tényezők lehetnek hatással az egyének szubjektív jóllétére. A *Journal of Happiness Studies* 2000 óta követi nyomon a különböző boldogságkutatások eredményeit.² A folyóirat egyes számainak tematikájából kitűnik: a boldogságkutatások köre egyre differenciáltabb, a téma társadalomtudományi relevanciáját pedig az egyes cikkek jól igazolják. Mégis, egyelőre kevés olyan tanulmánnyal találkozhatunk – akár ebben a folyóiratban, akár máshol – amely azt vizsgálná, hogy milyen hatást gyakorolnak az egyes politikai preferenciák vagy a kormányon levők tevékenysége az egyének boldogságára.

Azt a feltételezést, hogy a politikai rendszer minősége szignifikánsan befolyásolja az egyének boldogságának szintjét, számos kutatás igazolja (Lelkes, 2002; Gebauer, 2007). A politikai elnyomás, a politikai és társadalmi szabadság hiánya olyan tényezők, amelyek csökkentik az egyének boldogság szintjét. Azt gondoljuk, hogy ha a politikai szabadság hatással van az egyének szubjektív jóllétére, nem alaptalan az a feltételezés, hogy más politikai jelenségek, történések – például egy kormányváltás – is szignifikánsan befolyásolhatják a boldogságot. Ugyanis a politikai szféra alapvető hatással van az emberek mindennapjaira, akár materiális (adók, szociális juttatások), akár ideológiai oldalról (a parlamenti képviseléssel rendelkező pártok értékrendje) közelítjük meg a kérdést.

Annak ellenére, hogy a politika és a boldogság összefüggéseinek kimutatására kísérletet tevő nemzetközi szakirodalom egyelőre nem túl kiterjedt, készülnek olyan kutatások, amelyek értékes tanulságként szolgálhatnak a kérdés tanulmányozásához. Témakörük alapján alapvetően négy kategóriába sorolhatjuk ezeket: az első csoportba tartozik a demokrácia és a demokratikus in-

tézményrendszer boldogságra gyakorolt hatása, a másodikba a politikai pártok szavazótáborainak összehasonlítása a szubjektív jóllét szempontjából. A harmadik csoportba a választási eredmények hatása az egyének jóllétére, a negyedikbe pedig a kormányzati politika, kormányzati intézkedések boldogságra gyakorolt hatását vizsgáló elemzések sorolhatóak.

Dorn és szerzőtársai (2007) 28 ország adatait vizsgálva mutatnak ki pozitív kapcsolatot a demokrácia minősége és az országok állampolgárainak boldogsága között. A tanulmányban felállított elméleti modell szerint a demokrácia fejlettségi szintjének méréséhez olyan indikátoroknak van leginkább jelentősége, mint hogy az állampolgároknak milyen eszközök állnak rendelkezésére a politikai döntéshozatali folyamatok befolyásolására, valamint, hogy az ország demokratikus intézményei mennyire működnek átláthatóan. Az írás rávilágít arra is, hogy minél korábbi tradíciók jellemzik egy adott országban a demokratikus működést, annál erősebb az empirikus elemzésben kimutatott pozitív irányú kapcsolat. Mindemelllett az eredményeik alapján a rendszerváltásokat követően a poszt-szocialista országokban statisztikailag kimutatható javulás következett be az emberek jövőképében is, azaz szignifikánsan pozitívabban gondolkodtak az emberek saját jövőjükéről az 1990-es éveket követően, mint azelőtt.

A Pew Research Center egy 2006-ban publikált kutatásában az amerikai társadalom boldogságával kapcsolatban tesz állításokat különböző vizsgált változók alapján. Ezek között szerepel a két nagy politikai párt szavazótáborainak összehasonlítása is egyéni boldogságszintjük szempontjából. A felmérés eredményei alapján a Republikánus Párt szavazói boldogabbnak bizonyultak a Demokrata Párt szavazóinál. A kutatócsoport elmondása szerint ezt az összefüggést a Pew Research Center által 1972 óta végzett kutatások minden alkalommal kimutatták, ez alapján az sem befolyásolta a republikánusok boldogságszintjét, ha nem az ő pártjuk volt kormányon. A jövedelmi változóra való kontrollálás sem változtatott az összefüggésen: noha a republikánusok alapvetően általában jobb anyagi háttérrel rendelkeznek, a kimutatott hatást eszerint nem a magasabb jövedelem okozta.

Egy 2008-as tanulmány a brit társadalmat vizsgálja ugyancsak a párthoz kötődés és a szubjektív jóllét kapcsolatai mentén. A Pew Research Center kutatásával ellentétben Dolan és szerzőtársai azt kutatták, hogy a boldogság hogyan befolyásolja (ha befolyásolja) a szavazói hajlandóságot, illetve hogy a választási eredmény hogyan hat az egyének boldogságára. Noha a tanulmány legfőbb kérdéseire a kutatók által felépített empirikus modell nem ad kielégítő válaszokat, az írás felveti az általunk is relevánsnak tartott kérdéseket. A kutatás eredményei továbbá kimutatták, hogy azok a konzervatív szavazók, akiknek magasabb az élettél való elégedettségük, kevésbé mennek el szavazni, mint a Munkáspárt támogatói. (A tanulmány egyébként abban a három évben vizsgálja a választásokat, amelyekben a Munkáspárt nyert.)

A párthoz kötődés és a boldogság közötti kapcsolatot vizsgáló elemzésekhez képest jóval gyakrabban kerül a társadalomkutatók vizsgálatának fókuszába a kormány intézkedéseinek szubjektív jólétre gyakorolt hatása (Kim, 2011). „*Does government make people happy?*” című tanulmányának egyik célja rávilágítani a kormány intézkedéseivel foglalkozó eddigi kutatások hiányosságára, nevezetesen, hogy a kormány működésének hatását eddig kizárólag az életminőséggel kapcsolatban vizsgálták, megelégedkezve az egyének boldogságáról. Továbbá kiemeli, hogy a kormányok munkájáról szóló kutatások jelentős részben makrogazdasági mutatókat, a kormány GDP-arányos kiadásainak mértékét, valamint a kormány méretét veszik figyelembe, megelégedkezve egyéb, szubjektív változók vizsgálatáról.

Újabb aspektust jelentett Radcliff (2001) tanulmánya, aki a piaci működés és boldogság viszonyát, összefüggéseit kutatta. Kutatásainak kiindulópontját az a kérdés jelentette, hogy hogyan hat a szabad piaci működés, illetve az állam piaci mechanizmusokba történő beavatkozása az állampolgárok jólétére. Azt feltételezte, hogy a szabad piaci működésen alapuló politikájú kormányok országában élők boldogságszintje alacsonyabb lesz azoknál, ahol kiterjedtebb szociálpolitikai védőhálót biztosítanak az állampolgárok számára. Feltevéseit kutatásai során sikerült igazolnia: az eredményei alapján baloldali, a társadalmi különbségek kiegyenlítésére törekvő kormányok idején szignifikánsan boldogabbak a megkérdezettek, a boldogság szempontjából jelentős kontrollváltozók figyelembe vétele mellett. A hatás erősebb az alacsony jövedelemmel rendelkezők között, de szignifikáns marad a magasabb jövedelemmel rendelkezők körében is.

Kormányok, pártidentitás és boldogság kapcsolatának tekintetében Di Tella és MacCulloch (2005) következtetései jelentettek kiemelkedően új eredményeket. Írásukban azt a kérdést vizsgálták, hogy hogyan befolyásolja az infláció, valamint a munkanélküliség az egyének boldogságának szintjét. A szerzők abból a feltételezésből indultak ki, hogy az infláció mértéke inkább a jobboldali, a munkanélküliség inkább a baloldali nézeteket valló emberek szubjektív jólétét befolyásolja majd. Hipotéziseik megfelelő vizsgálatához szükségesnek tartották egy olyan változó beemelését modellükbe, amely arról ad információt, hogy a válaszadó az éppen hatalmon lévő kormányra szavazott-e, avagy sem. A hipotézis feltételezéseit a tanulmány sikeresen bizonyítja, azaz az infláció csökkenése valóban a jobboldali, a munkanélküliség csökkenése pedig a baloldali politikai értékrenddel rendelkezők boldogságszintjére van pozitív hatással. Ezek mellett modelljük azt mutatta, hogy ha jobboldali kormány van hatalmon, a jobboldali nézeteket valló emberek szignifikánsan boldogabbak a baloldaliaknál. Ez az összefüggés a szerzőpáros számára is nem várt eredményt jelentett, ezért igazolására további kutatásokat javasoltak.

Bár a szerzők bizonyítalanok eredményeiket illetően, hiszen alapvetően más elméletet akartak modelljükkel igazolni, mi azt gondoljuk, hogy a kimutatott

összefüggés valós hatást jelezhet, tehát a szignifikáns korreláció a győztesre szavazás és a későbbi magasabb boldogságszint között nem csupán véletlen, vagy olyan statisztikai hiba, amit például a megfelelő kontrollváltozók hiánya okoz.

SZAVAZÁSI ELMÉLETEK

A „miért mennek el szavazni az emberek?” és „miért pont egy bizonyos párt-ra szavaznak az emberek?” kérdések régóta foglalkoztatják a politikatudomány művelőit. Az első válaszokat erre a klasszikus racionális választáselméletek adták, amelyek a költségek és hasznok mérlegelésével magyarázták a politikai részvételt, ezen elképzelések viszont az utóbbi évtized során meglehetősen háttérbe szorultak. Előtérbe kerültek viszont a különféle expresszív elméletek, amelyek a szavazói racionalitást többé-kevésbé tautologikusan magyarázzák. A szavazási elméletek általában valamiféle hasznot tulajdonítanak bizonyos politikai tevékenységeknek, és talán nem túlzottan általánosító, hogyha úgy véljük, ezek a – sok esetben egymástól is nagyon különböző – hasznossági elképzelések valamilyen módon összefüggésbe hozhatók a boldogsággal.

A klasszikus piaci modell Riker és Ordeshook által megfogalmazott egyenlete szerint a szavazók csak akkor vesznek részt a választásokon, ha az abból származó hasznok várható értéke meghaladja a szavazás költségeit, tehát amennyiben $PB+D > C$. A kifejezésben a P (*probability*) annak a valószínűségét jelöli, hogy az ő szavazatuk döntő lesz, B (*benefit*) azt a hasznot, amennyivel az ő pártjuk győzelme esetén jobban járnak, mintha egy másik párt kerülne hatalomra, D (*duty*) azt a (pszichikai) hasznot, amit az állampolgári kötelességérzet teljesítése felett érzett öröm okoz, C (*cost*) pedig a szavazást költségét jelenti.

A klasszikus elméletben a B tehát azt a haszonkülönbséget jelöli, amennyivel a preferált párt győzelme esetén a választó jobban jár, mintha egy másik párt győzött volna. Az állítás mögött az az előfeltevés húzódik meg, hogy a választók arra a pártra szavaznak, amelynek intézkedései számukra várhatóan a legtöbb hasznot hozzák. Tehát B elsősorban a két párt eltérő politikai döntései nyomán jelentkező várható hasznok közötti különbséget jelöli, vagyis a preferált párt megválasztásából eredő, főként kézzelfogható, materiális hasznokat: például csoportspecifikus kedvezményeket, juttatásokat, adócsökkentést, kedvező szabályozást.

Ez a típusú racionalitás-felfogás, amelyet a rengeteget idézett (és csaknem minden alkalommal kritikával illetett) downsi modell és annak kibővített megfogalmazása (Downs, 1990; Riker és Ordeshook, 1968) vall magáénak, napjainkra kiment a tudományos divatból, a kutatók többsége az expresszív elképzelések mellett teszi le a voksát.

A pszichológiai, pártidentifikációs vagy michigani modell megalkotói Campbell és szerzőtársai voltak, az elmélet alapja a *The American Voter* című könyv-

vük. Feltételezésük szerint a szavazás nem gazdasági és politikai, hanem elsősorban pszichológiai szempontból fontos a szavazóknak. Így a szavazás nem instrumentális, hanem alapvetően expresszív tevékenység, a választók önkifejezésének fontos módszere (Campbell, Converse, Miller és Stokes, 1960).

Az első olyan tanulmány, amely hasznossági megközelítésű ugyan, de abba az irányba mozdult el, hogy a szavazást nem befektetési, hanem fogyasztási tevékenységként értelmezze, Ferejohn és Fiorina (1974) műve volt, amely egyben az expresszív racionalitás-elméletek kiindulási alapjának is tekinthető. Ennek az elképzelésnek a lényege az, hogy a szavazás egy önmagában hasznosságot okozó tevékenység, amelyre az állampolgárok nem mint megtérülő befektetésre, hanem mint önkifejezésre, önmegvalósításra alkalmas, pszichológiai hasznót okozó tevékenységre tekintenek.

A pszichológiai megközelítésű modellek a szavazást így nem instrumentális, valamilyen cél elérésére irányuló, hanem expresszív, tehát az önkifejezés eszközüel szolgáló tevékenységnek tekintik, és azt feltételezik, hogy a szavazásból származó hasznok közvetlenül, magához a szavazás aktusához kapcsolódva jelentkeznek. A racionális elmélet viszont figyelmen kívül hagyja a pártidentifikáció jelentőségét, a választási magatartás vizsgálatakor a szavazástól függő, jövőben várható egyéni hasznokra és az állampolgári kötelesség-érzetre koncentrálnak.

Véleményünk szerint a racionális elméleteket ért kritikák arra nézve helyesek, hogy a pszichológiai hasznok ebben a kérdésben fontosabbak lehetnek, mint a materiális hasznok, viszont a feltételezésünk az, hogy ezeket a pszichológiai hasznokat nem kizárólag az önkifejezés felett érzett örömből származtathatjuk. Úgy véljük, hogy az expresszív modellek eltúlozzák a választási cselekvéshez kapcsolódó hasznok jelentőségét, emellett nem tulajdonítanak megfelelő figyelmet a választási végeredmény későbbi hatásainak, a győztes párt hatalomra kerüléséből fakadó későbbi pszichológiai hasznoknak. Nem vonjuk kétségbe az expresszív megközelítéseknek azt a feltételezését, hogy a szavazók részben azért szavaznak, mert büszkeséggel tölti el őket a szavazás, élvezik a szavazáson való részvételt, ki akarják fejezni a véleményüket, vagy támogatni akarják az általuk preferált pártot. Viszont az a feltételezésünk, hogy a politikai választásaik ennél jóval erősebben, hosszútávon befolyásolják a hasznosságukat.

A MAGYAROK ÁLTALÁNOS VISZONYULÁSA A POLITIKÁHOZ

Tudomásunk szerint egyelőre nem született olyan Magyarországról szóló tanulmány, amely a politikai preferenciákat, attitűdöket a boldogsággal hozná összefüggésbe. A korábbi kutatások jelentős része a magyarok politikával szembeni érdeklődését, bizalmi szintjét, viszonyulásait vizsgálja. Ezen kutatások egy része megerősíti a magyar politikai attitűd gyakran hangoztatott jellem-

zõit: az individualizmust, apátiát, bizalmatlanságot, valamint – talán a fenti tulajdonságokkal kissé ellentmondásban – az erős pártosságot, párthoz kötődést. (Körösenyi, Tóth és Török, 2007) Ezzel szemben számos kutatási eredmény szól amellett is, hogy a magyarok politikai érdeklődési szintje nem marad el az európai átlagoktól (ezekre a későbbiekben részletesebben kitérünk).

Keller Tamás (2009) értékaszociológiai kutatásai alapján a magyar társadalom kifejezetten materiálisnak és zárt gondolkodásúnak tűnik (a nyitott gondolkodás jellemzői például a szabadságjogok iránti elkötelezettség, a tolerancia, a mások iránti bizalom és az érdekérvényesítési hajlandóság magas szintje).

Havasi Virág (2009) a magyarok életminősége és értékrendje közötti összefüggéseket vizsgáló kutatásában objektív és szubjektív indikátorokkal egyaránt vizsgálta többek között a magyarok társadalmi integrációjának mértékét. Eredményeiben kimutatta, hogy a magyarok lakóhelytől és jövedelmi helyzet-től függetlenül, ha fontossági sorrendet kell felállítaniuk a felsorolt érdeklődési területek közül, (család, barát, munka, szerelem, szabadidő, vallás, politika) egyértelműen a politikát sorolják a leghátrább. Ugyanez figyelhető meg, ha a felsorolt fogalmak között a demokratikus jogokhoz köthető értékek szerepelnek, úgymint a szólásszabadság fontossága, vagy a kormányzati ügyekbe történő beleszólás lehetőségeinek bővítése.

Ezen eredmények fényében meglepő lehet, hogy egy 2007-es, a BruxInfo Európai Elemző Iroda által készített felmérés adatai szerint a magyar válaszadók az Európai Unió átlagnál is valamivel jobban érdeklődnek a politikai ügyek iránt – 83%-uk állította ezt magáról, míg az EU 27-ek válaszadóinak 82%-a. A felmérés adatai szerint a magyarok nemzeti kormányba vetett bizalma szintén az uniós átlaggal megegyező: a megkérdezettek 33%-a állítja magáról, hogy bízik kormányában (BruxInfo, 2007).

A European Social Survey 2010-es adatbázisának adatai alapján viszont 2010-ben a magyarok politika iránti érdeklődése számos európai ország átlagával összehasonlítva alacsonynak mondható. A pártok munkájával szembeni bizalom a magyarok részéről viszont csupán néhány tizedes értékkel marad el az európai átlagos értéktől.

ADATBÁZIS, VÁLTOZÓK, MÓDSZERTAN

Míg számos boldogságkutatás az országok közötti adatok összehasonlítására tesz kísérletet, több tanulmány felhívja ennek a módszertannak a veszélyeire a figyelmet. Radcliff (2001) állásfoglalása szerint „rendkívül precízen kidolgozott elméleti struktúra nélkül a nemzetközi adatokon alapuló empirikus megállapítások mindig is gyanúsak lesznek.” (940. o.). Hasonlóan vélekedik Dolan és szerzőtársai (2008) is, akik a brit pártok boldogságra gyakorolt hatását vizsgálták. Véleményük szerint országok közötti összehasonlításban szinte lehe-

tetlen általános, minden országra nézve helytálló következtetéseket levonni, hiszen annyi minden befolyásolhatja a különböző nemzeti kulturális közegekben a vizsgált változókat (6. o.).

Kutatásunkban mi sem vállalkozunk nemzetközi adatok összehasonlítására. Adatelemzésünkben a *European Social Survey* (ESS) öt hullámából származó magyarországi eredményeket vetjük össze egymással. Kutatásunkhoz integrált adatbázist készítettünk, amely tartalmazza 2002 és 2010 között mind az öt lekérdezés Magyarországra vonatkozó adatait. Az integrált adatbázisra az adatalemzés megkönnyítése mellett azért is volt szükség, hogy a kormányra szavazás hatását az idő múlásával összefüggésben is vizsgálhassuk. Az összesített adatbázis 7806 megfigyelést tartalmaz.

Modellünkben számos kontrollváltozót szerepeltetünk annak érdekében, hogy elkerüljük a kormányra szavazás és a boldogság közötti kapcsolat téves interpretációját, és javítsuk a modell magyarázóerejét. A kontrollváltozók hatásának irányára vonatkozó feltételezéseinket a következő alfejezetben fejtjük ki részletesen.

Kutatásunk fő kérdésének megválaszolásához empirikus többváltozós modellben vizsgáljuk annak hatását, hogy az, hogy a kérdezett a kormánypártra szavazott-e a kérdőív szerint (a ciklus közepén zajlott felmérésekben is az előző választáson leadott szavazatra kérdeznek rá) befolyásolja-e az egyén boldogság szintjét, és ha igen, milyen irányban.

Elemzésünk során szükségszerűen feltételeznünk kell, hogy a pártpreferenciára vonatkozó adataink megbízhatóak, annak ellenére, hogy tisztában vagyunk azzal, hogy a retrospektív pártpreferencia vizsgálatának megvannak a maga korlátai. A politikatudományban ismert „*bandwagon effect*” (győzteshez húzás hatása) jelen esetben is fennállhat. A győzteshez húzás elmélete azt a gyakran tapasztalható jelenséget írja le, miszerint a választásokat követő közvélemény-kutatási adatok a győztes párt nagyobb arányú győzelmét mutatják, mint ahányan valójában voksoltak a pártra. Mivel az ESS felméréseinek pártpreferenciára vonatkozó adatai is gyakran ezt a tendenciát mutatják, joggal feltételezhetjük, hogy a válaszadók egy része nem vallotta be a kérdezőbiztosoknak, hogy ténylegesen melyik pártra szavazott.

Mindamellet, hogy a jelenséget roppant nehéz az empirikus kutatások során megfelelő módon kezelni (lásd még: Letenyei és Takács, 2006), esetünkben a győzteshez húzás hatása nem feltétlenül erősíti a létrehozott regressziós modell eredményeit. Míg a kérdezettek egy része valótlannul állítja, hogy a győztes pártra szavazott, addig a boldogságára vonatkozó kérdésre vélhetően őszintén válaszol, így ez összességében rontja a nyertes pártra szavazók boldogságának átlagát. Azoknak a válaszadóknak a modellre gyakorolt hatása, akiknek preferenciái a szavazást követően ténylegesen megváltoztak, és a véleményüket az aktuális állapothoz igazítva válaszolnak, ezzel éppen ellentétes. Összességében úgy véljük, jelen kutatási keretek között igen nehéz volna

bármilyen határozott állítást tenni azzal kapcsolatban, hogy a modell ez alapján kismértékben erősebbnek vagy gyengébbnek mutatja-e az általunk feltételezett hatást.

KUTATÁSUNK FÜGGŐ VÁLTOZÓJA: MENNYIRE ÉRZI BOLDOGNAK MAGÁT?

Az ESS felmérésében a válaszadók egy tizenegy fokozatú skálán értékelik, mennyire érzik magukat boldognak. Érdeemesnek tartjuk újra megemlíteni, hogy meglehetősen sok szerző ad hangot módszertani fenntartásainak a boldogságkutatásokkal kapcsolatban. Az ellenvetések főként a boldogságra vonatkozó függő változó egyszerűségére, és az értelmezésével kapcsolatos problémákra próbálják felhívni a figyelmet (Di Tella, MacCulloch; 2005). Di Tella és MacCulloch kiemelik továbbá, hogy a boldogság fogalmának értelmezése, valamint a társadalomban „elvárt” boldogságszint nemzeti kultúránként eltérő lehet, és ezek a hatások szintén befolyásolhatják a válaszokat, nem beszélve a kérdezettek aznapi hangulatáról. Ráadásul a boldogság mérésére a direkt kérdésen kívül számos egyéb módszert dolgoztak már ki. Ahogy azonban azt az elméleti fejezetben már kifejtettük, a rendelkezésünkre álló adatok miatt, valamint a lineáris regressziós modell értelmezhetőségének érdekében az ESS felmérésből többváltozós modellünk függő változójaként a „Mennyire érzi boldognak magát?” kérdésre adott válaszokat elemezzük, és elfogadjuk, hogy a rendelkezésre álló adatok a kardinális hasznosság szintjét mérik, azaz hogy a skála numerikus, és hogy az egyes értékek közötti távolságokat a válaszadók ugyanakkorának értelmezik.

Kontrollváltozók

Magyarázó változóink kiválasztásához a korábban részletezett boldogságkutatások eredményei nyújtottak elméleti háttérrel. A kontrollváltozók célja, hogy kiszűrjék azokat az esetlegességeket, illetve valótlán statisztikai összefüggéseket, amelyek a kormánypártra szavazás és az egyéni boldogságszint közötti kapcsolatban felléphetnek. Többváltozós modellünkben a kormánypártra szavazáson túl olyan magyarázó változókat tartottunk szükségesnek bevezetni, amelyek boldogságra gyakorolt statisztikailag szignifikáns hatását korábbi kutatások eredményei már igazolták. Ezen változók meghatározására Gebauer (2007) összefoglaló tanulmányát tekintettük kiindulópontnak.

Modellünkben szerepeltetjük az *iskolában eltöltött évek számát*. Azt várjuk, minél iskolázottabb valaki, annál boldogabbnak vallja majd magát. Fontosnak tartjuk továbbá a *vallásosság mértékének* modellben szerepeltetését, a vallásosabbak ugyanis boldogabbnak mutatkoznak a korábbi vizsgálatok szerint (Lelkes, 2002).³

A jövedelem és a foglalkoztatottság a boldogságot legerősebben befolyásoló tényezők közé tartoznak. Ahogy azt már az általános boldogságkutatásokról szóló fejezetben kifejtettük, a *jövedelem* boldogságra gyakorolt hatásának megfelelő vizsgálati módszertana körül évek óta zajlik a vita társadalomkutatók körében. A csökkenő határhaszon elméletének empirikus tesztelése már igazolta, hogy az abszolút jövedelemnövekedéssel szemben az egyének jövedelmi helyzetéhez képesti növekedést vagy csökkenést érdemes figyelembe venni, valamint hogy az egyének jövedelmi helyzetének megítélésében szerepet játszik az egyének környezetének jövedelmi helyzete is. A fentieket figyelembe véve a rendelkezésünkre álló adatok közül így a szubjektív jövedelmi helyzet mérésére szolgáló változót tartottuk alkalmas kontrollváltozónak a modellünkhez.⁴

A *szubjektív egészségi állapot* szintjét mérő változót is fontosnak tartottuk beemelni a modellünkbe, hiszen az egészség szintje közismerten erősen hat az emberek boldogságérzetére. Minél egészségesebb valaki, annál boldogabb, illetve tudjuk, hogy szignifikáns csökkenést okoz az emberek boldogság szintjében egészségi állapotuk romlása.⁵ Modellünkben szerepeltetjük továbbá azt a változót, amely az *egyének közösségi aktivitását* mutatja.⁶ Az eredményektől azt várjuk, hogy azok az emberek, akik intenzívebb közösségi életet élnek, kimutathatóan boldogabbak zárkózott társaiknál. A közösségi aktivitáshoz hasonlóan feltételezzük, hogy a *más emberek iránti bizalom* is pozitív hatással van a válaszadó boldogságára, így a bizalmat mérő változót szintén szerepeltetjük modellünkben.⁷

Szignifikáns összefüggést feltételezünk a válaszadó *családi állapota* és boldogsága között is. Azt gondoljuk, a párkapcsolatban élők és a házasok boldogabbak az egyedülálló, az özvegy, illetve az elvált válaszadóknál.⁸ Igazodva a korábbi kutatási eredményekhez, fontosnak tartottuk a *kor*-változó beemelését a modellbe. Habár ez az összefüggés nem olyan erős, a fiatal válaszadók általában boldogabbnak bizonyulnak az idősebbeknél. Illetve a két változó között négyzetes összefüggést is kimutattak, azaz a középkorúaknál a fiatal és idős válaszadók egyaránt boldogabbak (Gebauer, 2007).

Ezekén felül vizsgáljuk a *politikai érdeklődés* szintjének hatását is a boldogságra.⁹ Azt gondoljuk, hogy a politika iránt érdeklődő emberek boldogabbak a kevésbé érdeklődőeknél, hiszen a közügyekben való részvétel általában magasabb társadalmi tőke ellátottságot jelez, ami növelheti a szubjektív jóllétet. Továbbá feltételezésünk szerint a politika iránt érdeklődő válaszadók boldogságára erősebb hatással lehet az, ha az általuk kedvelt párt van kormányon.

Végül, de nem utolsó sorban a *válaszadó nemét* is szerepeltetjük az empirikus modellben. Mivel a nem és a boldogság viszonyával a szakirodalom egyelőre nem foglalkozott olyan részletességgel, mint mondjuk a vallásosság vagy a jövedelem jelentőségével, a férfi-nő kontrollváltozó hatását nem valószínűsítjük olyan erősnek, mint azt a többi kontrollváltozó esetében tettük. Előzetes

feltevéseink alapján a férfiakat várjuk boldogabbnak a nőknél. Ezt azért tartjuk valószínűnek, mert a magyar társadalomban jelentősen különbözőek a férfiak és a nők érvényesülési lehetőségei. Egyrészt a férfiak könnyebben találhatnak jól fizető, kreatív munkát, nagyobb az esélyük a magasabb jövedelemszerzésre, és a munkavégzésen keresztül az önkifejezésre, másrészt kevesebb hátrányos megkülönböztetéssel kell szembesülniük, és ez szintén növeli a boldogság valószínűségét.

A KORMÁNYPÁRTRA SZAVAZÁS MINT MAGYARÁZÓ VÁLTOZÓ

Hipotéziseink vizsgálatához szükségünk van arra a változóra, amely megmutatja, melyik pártra szavaztak a választadók a felmérést megelőzően. Ez a változónk tehát 1-et vesz fel, ha a kérdezett az adott évben az aktuális kormánypártra szavazott, és 0-t, ha nem. Fontos megjegyezni, hogy 2002-től 2009-ig a kormánykoalícióra való szavazást vizsgáljuk, azaz azt a választadót is kormányra szavazónak tekintjük, aki az SZDSZ-re adta le a választások évében a szavazatát. Az egyes évek hatásának a modellben való szerepeltetéséhez az év és a kormányra szavazás változója közötti interakciót alkalmazzuk, így a modell a kormánypártra szavazás hatását az idő múlásával összefüggésben szemlélteti.¹⁰ Az interakciót alkotó változókat természetesen külön-külön is szerepeltetjük a modellben.

AZ EMPIRIKUS MODELL EREDMÉNYEI

Hipotéziseinket többváltozós lineáris regressziós modellben teszteltük.¹¹ Az eredményeket az 1. táblázat jeleníti meg.

Boldogság	B	Rob. std. h.	P-érték
Közösségbe járás	.579	.069	0.000***
Szubjektív egészségi állapot	.711	.043	0.000***
Vallásosság foka	.059	.011	0.000***
A választadó neme: nő	.281	.069	0.000***
Oktatásban töltött évek száma	-.001	.010	0.882
Szubjektív jövedelmi helyzet	.701	.049	0.000***
Egyedülálló	.235	.106	0.027**
Kapcsolatban	.693	.087	0.000***
Kor	-.000	.001	0.809
Emberek iránti bizalom	.033	.016	0.038**
Politikai érdeklődés	.066	.069	0.340

Boldogság	B	Rob. std. h.	P-érték
Kormánypártra szavazás	-.221	.141	0.118
Év	-.113	.035	0.001***
Év × kormánypártra szavazás	.119	.049	0.015**
Konstans	1.117	.219	0.000***

1. táblázat. A regressziós modell eredményei. Saját számítás. Adatok forrása: European Social Survey. *** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$; Kiigazított R^2 : 0,23

A táblázatból jól látható, hogy a modellben szerepeltetett kontrollváltozók többsége szignifikánsan magyarázza a függő változó varianciáját. A kapcsolat iránya szempontjából majd' mindegyik változó az elvárásainknak megfelelően „viselkedett”. Nem meglepő módon modellünk igazolta a nemzetközi mintákon is erős hatásúnak bizonyuló mutatók, a jó egészség és a kielégítő szubjektív jövedelemszint pozitív hatását az egyéni boldogságérzetre. Az eredmények szerint a gyakori közösségbe járás és az erősebb vallásosság is pozitív kapcsolatban áll a boldogsággal, csakúgy, mint a mások iránti bizalom szintje. Az élettársi kapcsolatban, valamint házasságban élők szintén boldogabbnak mutatkoznak az elváltaknál, özvegyeknél, illetve láthatjuk, hogy az egyedülálló státusz is pozitív hatással van a válaszadók boldogságára. Ez a látszólag ellentmondó eredmény abból a tényből fakadhat, hogy az adatbázisban az egyedülállók azok a (véltetően fiatal) válaszadók, akik a felmérés idejéig még soha nem rendelkeztek hosszú távú kapcsolattal, az elváltak és az özvegyek viszont már túl vannak az élettársuk elvesztésének traumatikus élményén.

A nemi kontrollváltozó eredménye némiképpen meglepő, hiszen a modell szerint a hatása szignifikáns, viszont az iránya azt jelzi, hogy a nők – feltételezésünkkel ellentétben – nagyobb valószínűség szerint boldogok, mint a férfiak. Az eredményből kiindulva érdemes lehet a jövőben részletesebb kutatásokat folytatni, tovább vizsgálva a boldogság és a társadalmi nem közötti összefüggéseket, illetve a jelenség pontos okát.

Szintén nem igazolja az elvárásainkat, hogy az oktatásban eltöltött évek számát vizsgáló változó, illetve az életkor és a boldogság között nincs statisztikailag kimutatható kapcsolat.¹² Ugyanígy a politikai érdeklődés hatása sem szignifikáns.

Vizsgált magyarázó változónk, az év és a kormánypártra szavazás interakciója szignifikáns hatással van a függő változó varianciájára, amely változó így megadja a választ dolgozatunk legfontosabb kérdésére. Eredményeink alapján tehát minél közelebb vagyunk 2010-hez, a kormánypártra leadott szavazat pozitív hatása évről évre erősebben hat a válaszadó boldogságára.¹³ Így egy 2002-ben az MSZP–SZDSZ-koalícióra szavazó válaszadó szignifikánsan boldogabb a 2002-ben nem a kormánypártra szavazónál, és ahogy haladunk előre az idő-

ben, úgy erősödik a kormánypártra szavazás boldogságra gyakorolt hatása. Az eredményeink alapján 2002 és 2010 között a Fidesz-szavazók boldogságára volt legerősebb hatással az, hogy preferált pártjuk nyerte a választást.

KÖVETKEZTETÉSEK

Noha a kormánypártra szavazás és a boldogság közötti kapcsolat erőssége nem látványos, a többváltozós modell eredményei mégis figyelemre méltóak. Segítségével ugyanis rávilágítottunk egy korántsem egyértelmű jelenségre: arra, hogy a kormánypártra szavazás szignifikánsan befolyásolja a választók boldogságérzetét. Ez a hatás eredményeink szerint évről évre növekedett, így a legutolsó vizsgált évben, 2010-ben volt a legerősebb, ami igazolni látszik azt a feltételezést, hogy Magyarországon a pártosság az utóbbi évtizedben egyre erősödött. Hiszen ha egy adott pártra szavazás hosszú távon, éveken keresztül képes befolyásolni a szubjektív jóllétet, az arra enged következtetni, hogy a választók politikai preferenciái nem csak a választás évében, hanem a ciklus közepén is meglehetősen stabilnak bizonyulnak.

Eredményeink igazolják azt a feltételezésünket, hogy a pártidentifikációs és expresszív racionalitást hangsúlyozó modellek túl kevés figyelmet szentelnek azoknak a hasznoknak, amik nem szorosan a szavazás aktusához kötődnek, hiszen a választott pártra szavazásnak évekkal a szavazás után is kimutatható hatása van (modellünk szerint ráadásul ez a hatás 2002 és 2006, valamint 2006 és 2010 között még nőtt is).

A klasszikus racionalitás-elméletek pedig szintén nem foglalkoznak az olyan típusú hasznokkal, amelyek létére a modellünkéből következtethetünk, tehát amelyek nem magához a szavazási tevékenységhez köthetők, viszont legalább részben pszichológiai, nem pedig materiális jellegűek. Amennyiben a szavazási részvétel indoklására alkalmazott, Riker és Ordeshook által leírt képletben a B-t (*benefit*) úgy értelmezzük, mint egy olyan változót, ami minden, a választott párt hatalomra kerülésével együtt járó hasznosságnövekedést együttesen magába foglal, van rá okunk, hogy az expresszív szavazáselméletektől egy lépést hátráljunk a korábbi, klasszikus racionalitáselméletek irányába.

Dolgozatunk eredményei felvetnek olyan kérdéseket, amelyek későbbi kutatások alapjául szolgálhatnak. Érdekes lehet megvizsgálni azt, hogy az állampolgárok boldogságára a kormánypárthoz való kötődés, vagy az egyes szakpolitikai intézkedések hatnak-e inkább. Ennél fogva a jövőben érdemes lehet egy vagy több, az aktuális kormányok különböző szakpolitikai intézkedéseire vonatkozó változót valamilyen formában szerepeltetni egy, a fentihez hasonló többváltozós elemzés modelljében. Egy leegyszerűsített példán szemléltetve a későbbi kutatások kérdései hasonlóak lehetnek: ha például a 2010–14-es ciklus-

ban a Fidesz kormány csökkentené a nyugdíjak összegét, az hogyan hatna a nyugdíjas Fidesz-szavazók boldogságára? Illetve, ha ugyanez a Fidesz-kormány növelné a nyugdíjakat, az hogyan hatna az MSZP szavazók boldogságára?

Továbbá a dolgozatban leírt modell jó kiindulópont lehet az itt bemutatott statisztikai összefüggések más országok adatain való tesztelésére. Vajon magyar sajátosságról van szó, vagy más országok társadalmait vizsgálva is hasonló következtetéseket vonhatnánk le?

ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatunkban annak a kérdésnek a vizsgálatára tettünk kísérletet, hogy az egyén szavazata hogyan befolyásolja szubjektív jóllétének szintjét. Ehhez elsődlegesen is a vonatkozó nemzetközi és magyar szakirodalmak eredményeit foglaltuk össze. Kitértünk az általános boldogságkutatások eddigi következtetéseire, a hazai boldogságkutatások eredményeire, bemutattuk a boldogságkutatások számunkra lényeges speciális irányzatának, a politika és boldogság összefüggéseiről szóló eddig publikált legjelentősebb tanulmányokat, valamint kitértünk a különböző szavazói modellek jelentőségére, és a magyar politikai attitűd főbb jellemvonásaira is.

Ezután került sor a többváltozós regressziós modell során felhasznált adatbázis, változók és módszertan leírása. A vizsgált magyarországi adatokat a European Social Survey öt egymást követő felméréséből nyertük. Eredményeinkből egyértelműen látszik: a kormányra szavazás valóban szignifikánsan, pozitív irányban befolyásolja a függő változó, a boldogság varianciáját, és ez a hatás felmérésről felmérésre erősödött.

Eredményeink alapján érdemesnek tartjuk újragondolni a napjainkban népszerű expresszív racionalitáselméletek érvényességét, amelyek nem számolnak a szavazásnak az egyén hasznosságára gyakorolt, a szavazás időpontjától időben távoli hatásával. A dolgozat végén megfogalmaztunk néhány, az empirikus elemzés eredményeinek ismeretében relevánsnak tűnő további kutatási irányt.

JEGYZETEK

¹ Rámutat a személyes jövedelem meghatározásának problémájára, azaz arra, hogy esetenként a férj és a feleség anyagi lehetőségei és valós életszínvonala között akár igen nagy különbség is lehet, tehát nem biztos, hogy a személyes jövedelem meghatározásának legalkalmasabb módszere az erre a célra széles körben használt egy főre jutó családi jövedelem kiszámítása. A felvetés fontos, de a jelenség az adott kutatásban nem befolyásolta számottevően az eredményeket.

² A folyóirat számai online elérhetők a <http://www.springerlink.com/content/104910/> honlapon.

- ³ A vallásosságot az „Ön mennyire tartja vallásosnak magát?” kérdésre adott válaszokkal mérjük, 0 (egyáltalán nem vallásos) és 10 (nagyon vallásos) közötti skálán.
- ⁴ A felmérésből a „Hogyan ítéli meg háztartásának jelenlegi jövedelmi helyzetét?” kérdésre adott válaszokat használtuk fel.
- ⁵ Az egészségi állapotot 1 (egyáltalán nem egészséges) és 5 (nagyon egészséges) közötti skála méri.
- ⁶ A közösségi aktivitás mérésére a „Milyen gyakran találkozik barátaival, rokonaival, kollégáival?” kérdésre adott válaszokat használtuk fel.
- ⁷ A változó egy 0–10 közötti skálán méri a másokkal szembeni bizalom szintjét, ahol 0 „nem lehetsz elég óvatos”, 10 „a legtöbb emberben meg lehet bízni”.
- ⁸ Modellünkben a családi állapotot két változóval mérjük: a Kapcsolatban változónk 1-et vesz fel, ha a válaszadó házas vagy kapcsolatban él, és 0-át, ha nem. Az Egyedülálló változó pedig 1-et, ha a válaszadó még soha nem élt hosszú távú kapcsolatban, 0-át, ha igen.
- ⁹ A *politikai érdeklődést dummy* változóval mértük, ami 0-t vesz fel, ha a megkérdezett egyáltalán nem, vagy csak kevésbé érdeklődik a politika iránt, és 1-et, ha elmondása szerint érdekli, vagy nagyon érdekli a politika.
- ¹⁰ Az *év*-változó modellünkben 1 és 5 közötti értékeket vesz fel a lekérdezések sorrendje alapján.
- ¹¹ A függő változó eloszlása lehetőséget adott arra, hogy hipotézisünket Poisson regresszió segítségével is teszteljük, amelynek fő eredményei megegyeznek az itt közöltekkel, viszont a könnyebb értelmezhetőség érdekében végül a lineáris modell mellett döntöttünk. A függő és magyarázó változók közötti heteroszkedaszticitás kiküszöbölése érdekében robusztus standard hibákkal dolgoztunk. Modellünk magyarázó változói között nem észleltünk zavaró multikollinearitást, azaz nincs az eredményeket lényegesen befolyásoló kapcsolat az egyes magyarázó változók között.
- ¹² A szakirodalomban ismert a négyzetes összefüggés a boldogság és életkor, illetve a boldogság és az iskolában töltött évek száma között is, viszont az általunk vizsgált modellekben a két említett változó hatása négyzetes formában sem volt szignifikáns.
- ¹³ Az interakció kapcsán a modellben szerepeltetett kormánypártra szavazás önmagában nem mutat szignifikáns eltérést a kormánypártra szavazók boldogságában. Az „év” változó hatása szignifikáns, viszont a változó hatása önmagában meglehetősen nehezen értelmezhető.

IRODALOM

- Campbell, Angus–Converse, Philip–Miller, Warren és Stokes, Donald (1960): *The American Voter*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Dorn, David–Fischer, Justina A. V.–Kirchgässner, Gebhard és Sousa-Poza, Alfonso (2007): Is It Culture or Democracy? The Impact of Democracy and Culture on Happiness. *Social Indicators Research*. Vol. 82, No. 3, 505–526.
- Dolan, Paul; Metcalfe, Robert és Powdthavee, Nattavudh (2008): Electing happiness: Does

- happiness affect voting and do elections affect happiness? *Discussion Papers*. Department of Economics, University of York. 08/30.
- Downs, Anthony (1990): Politikai cselekvés a demokráciában: egy racionális modell. *Közgazdasági Szemle*, 9, 993–1011.
- Di Tella, Rafael és MacCulloch, Robert (2005): Partisan social happiness; *Review of Economic Studies*, Vol. 72, No. 2, 367–393.
- Ferejohn, John A. és Fiorina, Morris P. (1974): The Paradox of Not Voting: A Decision Theoretic Analysis. *The American Political Science Review*, Vol. 68, No. 2, 525–536.
- Gebauer György (2007): A boldogság tényezői. In: *Évkönyv 2007*. Szerk. Budai-Sántha Attila és Rácz Gábor. 107–121. PTE-KTK, Pécs.
- Körösényi András-Tóth Csaba és Török Gábor (2007): *A magyar politikai rendszer*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Lelkes Orsolya (2002): A szabadság íze: boldogság, vallás és gazdasági átmenet. *Századvég*, Vol. 38, No. 4, 57–90.
- Lelkes Orsolya (2003): A pénz boldogít? Jövedelem és boldogság kapcsolatának empirikus elemzése. *Közgazdasági Szemle*. Vol. 50, No. 7, 383–405.
- Letenyei László és Takács Károly (2006): Az előzetes esélyek önerősítő vagy öncáfoló szerepe, elemzési kísérletek és közvélemény-kutatási adatok segítségével. In: *Mérésről mérésre – A választáskutatás módszertani kérdései*. Szerk. Angelusz Róbert, Tardos Róbert. 293–314. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest.
- Lykken, David és Tellegen, Auke (1996): Happiness is a stochastic phenomenon. *Psychological Science*. Vol. 7, No. 3, 186–189.
- Nagy András (2006): *Kardinális vagy ordinális hasznosság?* Budapesti Gazdasági Főiskola.
- Radcliff, Benjamin (2001): Politics, Markets, and Life Satisfaction: The Political Economy of Human Happiness. *American Political Science Review*. Vol. 95, No. 4, 939–952.
- Riker, William H. és Ordeshook, Peter C. (1968): A Theory of the Calculus of Voting. *The American Political Science Review*. Vol. 62, No. 1, 25–42.
- Seoyong, Kim, és Donggeun, Kim (2011): Does government make people happy? Exploring new research directions for government's roles in happiness; *Journal of Happiness Studies*. DOI: 10.1007/s10902-011-9296-0
- Takács Dávid (2005): A pénz (nem) boldogít? *Közgazdasági Szemle*. 52, 683–697.
- Veenhoven, Ruut (1991): Is Happiness Relative? *Social Indicators Research*, 24, 1–34.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- BruxInfo (2007): Politikai intézmények iránti bizalom és politikai részvétel az uniós tagországokban. www.hefop.hu/download.php?PPID=4073
- ESS Round 5: European Social Survey Round 5 Data (2010). Data file edition 2.0.
- ESS Round 4: European Social Survey Round 4 Data (2008). Data file edition 4.0.
- ESS Round 3: European Social Survey Round 3 Data (2006). Data file edition 3.3.
- ESS Round 2: European Social Survey Round 2 Data (2004). Data file edition 3.2.

ESS Round 1: European Social Survey Round 1 Data (2002). Data file edition 6.2.

Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data. <http://www.europeansocialsurvey.org/>

Keller Tamás (2009): Magyarország helye a világ értéktérképén. http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/gazdkult_wvs_keller.pdf

Pew Research Center: Are we happy yet? <http://pewresearch.org/pubs/301/are-we-happy-yet>. Utolsó letöltés minden hivatkozás esetében: 2012. augusztus 16.